

Tove Paulsson Holmberg beskriver på ett djupsinnigt sätt hur den vetenskapliga utvecklingen och kunskapsreproduktionen fungerade. Vi får veta hur preparat och fantomer användes i obstetrisk undervisning, varför dissektioner erbjöd stora praktiska och teologiska svårigheter, och hur olika slag av smärta klassificerades i kristen kontext.

En kritik som kan riktas mot avhandlingen är att den inte ger utrymme för källkritik eller resonemang om sekundärlitteraturen. Det blir till exempel tydligt när det handlar om hur manliga ackuschörer togs emot i den kvinnodominerade miljön i förlossningsrummet. Här förutsätter författaren att förhållanden i andra europeiska länder kan appliceras på Sverige, vilket vi faktiskt inte vet.

En annan brist är att avhandlingen knappast underlättar användningen av resultaten i ett vetenskapligt samtal. Kapitlen saknar sammanfattning och likaså hela studien. Avhandlingens engelska *summary* är det enda ställe där tematiken i olika kapitel framgår. Men den är alltför kortfattad för att göra forskningsresultaten rättvisa.

Bristen på metatext är särskilt beklaglig då nytolkningen av von Hoorns skrifter och kartläggningen av hans vetenskapliga nätverk på kontinenten gör avhandlingen intressant för en bred krets av medicinhistoriker. Jag hoppas därför innerligt att Tove Paulsson Holmberg publicerar sina viktigaste fynd i internationella tidskrifter. Det är hennes resultat verkligen värda.

Södertörns högskola

LISA ÖBERG

Magdalena Naum & Fredrik Ekengren (red.), *Facing Otherness in Early Modern Sweden: Travel, Migration and Material Transformations 1500–1800* (Woodbridge: The Boydell Press 2018). 367 s.

Denna antologi redovisar en konferens som ägde rum år 2013. Den undersöker Sveriges tidigmoderna historia, i synnerhet den så kallade stormakts-tiden, som en period där möten med det som "avvek" transformerade det egna eller koloniserade ett främmande samhälle. Syftet är dessutom att i synnerhet för en internationell publik visa en annan bild av den svenska tidigmoderna historien. Enligt redaktörerna var kulturella utbytesrelationer och transformationer centrala, även om landets koloniala tid fortfarande har svårt att få plats i den svenska historiesynen. I dessa perspektiv behandlas möten med det som avviker – *otherness* – både inom Sverige och dess provinser/kolonier. Detta avvikande undersöks av svenska, finska, danska och engelska arkeologer samt historiker i tre sektioner med 5–7 uppsatser var:

"Material Transformations", "Migration and Neighbourly Interactions" och "Overseas Travel".

Arkeologin intresserar sig mer och mer för historiska kulturer som i och för sig var skriftbaserade. En stor del av dessa kulturer stannar ändå utanför arkiven och finns på så sätt många gånger bortom historikernas horisont. Jens Heimdahls uppsats om bryggeritraditioner och etniska identiteter i Nya Lödöse utgår ifrån att historiker för det mesta bara har tillgång till den bryggeriverksamhet som riktade sig till en marknad. I själva verket menar han att alla hushåll bryggde öl för eget bruk och det gjordes utifrån olika lokala och etniska traditioner. Dessa traditioner berättar om sociala och etniska skiljelinjer. Ett liknande perspektiv intar Anna-Kaisa Salmis, Annemari Tranbergs och Rista Nurmis uppsats om "foodways" i Tornio under tidigmodern tid. Arkeologiska utgrävningar visar på sociala och lokala traditioner inom ett samhälle. De visar också på förändringar över tid, förändringar som författarna förstår som uttryck för en modernisering. Claes B. Pettersson visar att de tyskfödda vävare som på 1600-talet flyttade till Jönköping höll fast vid sina konsumtionsmönster och livsstilar. Magnus Elfwendahl studerar skogsfinnarnas förmenta isolering under tidigmodern tid utifrån deras konsumtionsmönster och avslöjar berättelsen om deras isolering som en myt.

Dessa exempel kompletterar de historiska studier som på grund av sitt beroende av skriftligt arkivmaterial oftast är hänvisade till att undersöka eliterna, till exempel i Christina Dalhedes och Adam Grimshaws givande undersökningar om utländska köpmän i Sverige. Den materiella kulturen – en "*material turn*" – har än så länge svårt att få fotfäste bland historikerna. Arkeologer och historiker citerar därför bara undantagsvis varandra. Blandningen av historiska och arkeologiska perspektiv är ändå väldigt fruktbar och kommer förhoppningsvis få efterföljare.

En annan möjlig korsbefruktning ligger i arkeologernas intresse för stora koncept såsom urbanitet, identitet och etnicitet, vilka historikerna oftast undviker för att de är svårdefinierade och anakronistiska. Diskussionen av urbanitet eller identitet kan förefalla problematisk, när det material som ligger till grund för själva undersökningen är bryggarnas konserveringsmedel (humle eller pors) eller en viss typ av keramik. Ändå finns det onekligen intressanta resultat som ger nya perspektiv i synnerhet för den förmoderna stadshistorien. Arkeologerna har på många sätt blivit drivande för undersökningen av den förmoderna stadshistorien.

De hittills nämnda exemplen på studier om det avvikande gäller främst sociala avvikelser, delvis grundade i etniska identiteter. Hit hör också Kimmo Katajalas studie om intrakonfessionella äktenskap i det finsk-ryska gränslandet och Göran Tagessons studie om husbygget i Kalmar som forma-

des av samhällets hierarkiska strukturer – hustavlans värld.

En helt annan typ av möten med det avvikande undersöker de uppsatser som fokuserar på Sveriges koloniala historia. Det gäller främst de möten med andra kulturer på andra kontinenter som på senare år uppmärksammas allt mer. Lisa Hellman studerar hur tilltro skapades mellan svenska och inhemska köpmän i 1700-talets Kanton. Magdalena Naum, Fredrik Ekegren och Jonas M. Nordin diskuterar olika aspekter av kolonin New Sweden, Sveriges kortlivade provins i Nordamerika, och kolonistörernas möten med den lokala indianstammen lenni lenaper. Detta koloniala perspektiv vinner på att dessa uppsatser ställs bredvid två uppsatser som behandlar stormaktstidens kolonisering av Sápmi, samernas historiska bosättningsområden. Carl-Gösta Ojala och Matti Enbuske förstår den svenska koloniseringen av Sápmi som en del av stormaktsbygget. Den genomfördes med hjälp av politiska, kulturella och juridiska medel och hade främst ekonomiska mål. Författarna sätter denna historia både i ett kolonialiskt perspektiv och ett aktuellt politiskt. Det gör uttryckligen även Claes B. Pettersson som börjar sin studie om tyska vävare i Jönköping genom att jämföra den med Sveriges "tainted colonial past [where] [t]he internal colonization of Sápmi (Lapland) gave far better returns. And it still does to this very day, despite continuing infringement on the rights of the Sami people" (s. 125).

Det är oklart, varför Pettersson satte sitt exempel på en misslyckad ekonomisk politik för att främja svenskt näringsliv i just detta perspektiv, men intresset för Sveriges koloniala historia är uppenbarligen vägledande för många deltagare i antologin. Recensenten instämmer i att denna koloniala historia behöver lyftas, sättas i ett europeiskt perspektiv, där Sverige är en av många kolonialmakter.

Det som däremot saknas är ett försök att göra den statiska bilden av stormaktstidens Sverige dynamisk. Det kan förklaras med att *otherness*, det avvikande, intar många olika skepnader i antologin. Den inledande uppsatsen av Per Cornell och Christina Rosén diskuterar på ett övertygande sätt detta avvikande (*otherness*) och det okända (*the other*) med hjälp av Jacques Derridas filosofi. Men denna diskussion levererar inga tydliga analytiska verktyg som antologins författare använder. Redaktörerna nöjer sig i sin tur med korta introduktioner till de tre boksektionerna och en sammanfattning av boken av Lu Ann De Cunzo. Som en konsekvens präglas hela volymen av ett tydligt vi och dem-perspektiv. Intresset fokuserar på dem, medan vi:et är oproblemiskt. De avvikande grupperna avviker från någonting självklart och givet, nämligen den svenska nationalstaten och dess lutersk-ortodoxa kultur. Denna kultur verkar dessutom, trots alla möten, trots integrationen av invandrare och trots ett rikt utbyte med koloniala riken, helt oföränderlig. Det saknas en diskussion om de kulturella transformationer som ändå fanns

och som inte begränsades till de föremål och matvaror som importerades. Den samtida svenska kulturen avvek inte bara från andra nationer – utan även från sig själv. Det är dags att vi ifrågasätter bilden av ett etniskt, konfessionellt och kulturellt homogent stormaktssamhälle. Bokens perspektiv på svenskarnas möten med de grupper som avviker är en given utgångspunkt för en sådan revision.

Stockholms universitet

HEIKO DROSTE

Christine Bladh, *Hennes snilles styrka: Kvinnliga grosshandlare i Stockholm och Åbo 1750–1820* (Huddinge: Södertörns högskola 2018). 174 s.

I boken *Hennes snilles styrka: Kvinnliga grosshandlare i Stockholm och Åbo 1750–1820* undersöker Christine Blad villkoren för några av de änkor som valde att driva vidare handelsverksamheten efter makens bortgång. I ett huvudsakligen kollektivbiografiskt perspektiv undersöks storleken på änkorernas affärsrörelser och deras äktenskapsstrategier. En underliggande fråga är vilka kvinnor som valde att driva rörelsen vidare vid sina makars bortgång och vilka möjligheter och begränsningar som påverkade änkorernas beslut. Författaren söker även svar på varför antalet grosshandlaränkor som valde att driva rörelsen vidare drastiskt minskade under det tidiga 1800-talet i Stockholm och Åbo.

Efter de första kapitlen, som ger en översikt av grosshandlaränkorernas lagliga ställning och borgerliga kvinnors arbete och arvs möjligheter under den tidigmoderna perioden, följer en kollektivbiografi över Anna Maria Brandel, ägarinna till ett sockerbruk och grosshandlarska, samt hennes dotter och dotterdotter. Undersökningen visar hur Brandels förmögenhet stadigt minskade, men hur deras samhällsstatus ökade genom äktenskap och genom att sönerna valde karriärer inom administration och akademi. Det fjärde kapitlet består av en kollektivbiografi över ytterligare 20 grosshandlaränkor (elva från Åbo och nio från Stockholm) med fokus på deras äktenskap och rörelsernas storlek.

Därefter undersöks änkorerna i relation till varandra. De 20 grosshandlaränkor som urvalet består av utgör de som har varit möjliga för författaren att konstruera biografier över ur en grupp som drev rörelsen vidare i minst fem år (sammantaget 17 eller 18 kvinnor i Stockholm och 14 stycken i Åbo). De flesta grosshandlaränkor försörjde sig på låneverksamhet. Endast en liten del fortsatte att driva verksamheten vidare själva efter makens bortgång. De som gjorde det senare förestod verksamheter som varken var bland de